

HYPERICUM 16, maart 2018

Nieuwsbrief (40) van de FLORISTISCHE WERKGROEP TWENTE
en FLORON TWENTE (district 7)

Wytze Boersma (districtscoördinator FLORON)

E-mail: wytze.boersma@hetnet.nl

Otto Zijlstra (districtsteam FLORON)

E-mail: ogzijlstra@hotmail.com

Pieter Stolwijk (coördinator Floristische Werkgroep Twente)

E-mail: pieter@fwtwente.nl

INTERNET: www.fwtwente.nl - redactie@fwtwente.nl

[O.G. ZIJLSTRA](#)

[FWT-FLORON team](#)

[J.J. HOFSTRA & J.W. BIELEN](#)

[P.F. STOLWIJK & O.G. ZIJLSTRA](#)

[W. BOERSMA, P.F. STOLWIJK & O.G. ZIJLSTRA](#)

[P.F. STOLWIJK](#)

[FWT-FLORON team](#)

In Memoriam Johan Kers, p. 1

Een nieuw districtsteam FWT-FLORON Twente, p. 2
De Ruhenbergerbeek (Goorbach), refugium voor bijzondere planten, p. 3

Bijzondere vondsten FWT-FLORON 2017, p. 14

Excursieverslagen FWT-FLORON 2017, p. 22

Jaarverslag FWT-FLORON 2017, p. 27

Excursieprogramma FWT-FLORON 2018, p. 28

In memoriam Johan Kers

O.G. Zijlstra

Op 17 februari overleed Johan Kers, 83 jaar oud. Johan was een van onze leden van het eerste uur. Al kort na de oprichting sloot hij zich in 1980 bij de Floristische Werkgroep Twente aan. Hij was een groot natuurliefhebber, verknocht aan de omgeving rond zijn woonplaats Losser. Veel en graag zwierf hij door het mooie Dinkeldal, - prachtig verbeeld op de door dochter Karin beschilde kist. Hij kende de loofbosjes met *Gagea spathacea* (Schedegeelster) en *Rhamnus cathartica* (Wegedoorn), de schrale bermen met *Dianthus deltoides* (Steenanjer) en *Carex caryophyllea* (Voorjaarszegge). In de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw deed hij jaarlijks honderden plantenwaarnemingen die de FWT aan haar bestanden kon toevoegen. In die tijd was hij bijna altijd aanwezig op onze excursies, deelde graag zijn kennis en kon enthousiast vertellen over de planten en vogels van Vliegbasis Twenthe, waar hij altijd gewerkt heeft. De enige vondst van *Arctium tomentosum* (Donzige klit), hier gedaan, staat op zijn naam.

Na zijn pensionering heb ik jaren achtereen veel mooie tochten met Johan gemaakt, meestal 's ochtends, maar niet nadat we eerst bijkletsten onder het genot van koffie en koek. Samen hebben we oude groeiplaatsen van *Primula elatior* (Slanke sleutelbloem) teruggevonden, de vegetatie van de Lonnekerberg gekarteerd, op Johan's initiatief de terreinen van 'zijn' vliegveld grondig geïnventariseerd. Later, toen hij begon te kwakken met zijn gezondheid, belde hij nog regelmatig om losse waarnemingen door te geven. Johan was innemend, kon overweg met een ieder, altijd goed voor een kwinkslag. De werkgroep verliest met hem een markante persoonlijkheid. We koesteren de mooie herinneringen aan hem.

Een nieuw districtsteam FWT-FLORON Twente

Het team dat de activiteiten van de Floristische Werkgroep Twente en FLORON Twente e.o. (DC 7) organiseerde, bestond vele jaren uit Otto Zijlstra, Jacques Bielen en Pieter Stolwijk. Jacques Bielen heeft alweer enige tijd terug zijn activiteiten moeten beperken. Pieter Stolwijk heeft een jaar geleden aangekondigd het wat rustiger aan te willen doen. Otto Zijlstra is onlangs van Enschede naar Beilen verhuisd.

Daardoor kwam de continuïteit van FWT-FLORON in gevaar.

Gelukkig kunnen we mededelen dat Wytze Boersma bereid is gevonden om districtscoördinator voor FLORON Twente e.o. te worden. Daarbij zal hij ondersteund worden door Pieter en Otto, maar hij zal zeker ook op andere mensen uit de groep FWT-FLORON een beroep doen.

Tot ziens!

De Ruhenbergerbeek (Goorbach), refugium voor bijzondere planten

J. (Jelle) J. Hofstra & J. (Jacques) W. Bielen

Inleiding

Op 17 april 2014 bezochten we de groeiplaats van Zwartblauwe rapunzel (*Phyteuma spicatum* subsp. *nigrum*) langs de Ruhenbergerbeek net voorbij de plaats waar deze de Nederlands-Duitse grens passeert. Deze plek werd door Eddy Weeda voor het eerst gemeld in een intern rapport (1980). De planten bloeiden nog niet. Als bijvangst vonden we Heggenvogelmuur (*Stellaria neglecta*), die nog niet eerder in Twente was aangetroffen.

Op 28 april 2016 bezochten we de groeiplaats nogmaals om meer gegevens te verzamelen. Op de beekwand zagen we toen Schedegeelster (*Gagea spathacea*) en Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*), beide nieuw voor deze locatie (en km-hok). Bij ons volgende bezoek op 19 mei 2016 stond de Zwartblauwe rapunzel in bloei en bleek er vrij talrijk te zijn. Opvallend was dat het aantal exemplaren veel groter was dan het aantal dat Weeda in zijn rapport vermeldde. Op ons verzoek om meer informatie reageerde Weeda prompt met het sturen van twee vegetatieopnamen met Zwartblauwe rapunzel, gemaakt op dezelfde locatie langs de Ruhenbergerbeek. De eerste uit 1979, de tweede uit 1997. In de laatstgenoemde opname wordt behalve Zwartblauwe rapunzel ook Rood sterrenmos (*Mnium marginatum*) vermeld. We ontvingen van hem een artikel van zijn hand, gepubliceerd in Buxbaumiella (WEEDA, 2006a). Dit artikel is gewijd aan dit in Twente zeer zeldzame mos. De Ruhenbergerbeek werd in 2017 opnieuw bezocht om een aantal vegetatieopnamen te maken, waarbij bleek dat Rood Sterrenmos er ook nu nog voorkomt.

Fig. 1 De Ruhenbergerbeek omstreeks 1790 volgens de Hottinger-atlas

De genoemde soorten, die alle schaduwminnend zijn, zullen vroeger langs de beek een ruimere verspreiding hebben gehad. Zo valt van de Hottinger-atlas af te lezen dat omstreeks 1790 de oevers van de Ruhenbergerbeek op vrij veel plaatsen begroeid waren met bosrestanten (*fig. 1*). Hier van is heden weinig meer terug te vinden. Alleen bij de grens en bij de Fiksbrug treft men nu nog bosschages aan en een piepklein beekbegeleidend bosje bij de Fleuerweg dat wordt beschreven door COLARIS (1983).

In het volgende worden de min of meer bijzondere soorten besproken die we hier in de afgelopen jaren aantreffen hebben. Ook de vegetatie waarin deze soorten groeien, komt aan bod. Verder hebben we af en toe een kijkje over de grens genomen.

Zeldzame flora

Een van de meest opvallende soorten van de Ruhenbergerbeek is de Zwartblauwe rapunzel, een statige verschijning met in aren groeiende fraai glanzende bloemen (*foto 1*).

foto 1: Zwartblauwe rapunzel tussen Zevenblad (J. Hofstra)

Uit een systematisch onderzoek van leden van de Floristische Werkgroep Twente (FWT) blijkt dat deze soort, die vroeger langs enkele beken talrijk voorkwam, verontrustend snel achteruit gaat en het is niet ondenkbaar dat de plant binnen afzienbare tijd uit het Twentse landschap verdwijnt. In 2014 is de soort slechts in zes km-hokken teruggevonden! (tbl.phyteuma.twente2014.html) In 1979 kwam Zwartblauwe rapunzel op het rechteroevertalud van de Ruhenbergerbeek vlak bij de Duitse grens voor; daar werden slechts één uitgebloeide pol en een aantal jonge plantjes aangetroffen, terwijl ruim 500 m verder stroomafwaarts op de linker oever enkele exemplaren werden gemeld onder hakhout in het bosje bij de Fiksbrug (WEEDA, 1980). Bij een bezoek op 10 mei 2004 werden in het bosje bij de Fiksbrug geen rapunzelplanten meer waargenomen; op diezelfde

dag werden in het kader van het Rode Lijst-project van Floron in het bosje bij de grens ruim 200 bloeiwijzen genoteerd

In deze hoek van Twente kwamen eind jaren 70 langs de Glanerbeek ook enkele kleine verspreid liggende populaties voor (WEEDA, 1980); in het begin van de vorige eeuw was de Zwartblauwe rapunzel daar over een lengte van 4 km nog zeer talrijk. Deze oorspronkelijk zeer rijke populatie was dus binnen een tijdsbestek van 70 jaar geslonken tot 3 à 4 kleine deelpopulaties. Volgens WEEDA (1980) vormden verschillende factoren, o.a. een sterke toename van Grote brandnetel (*Urtica dioica*) en beweiding, destijds een bedreiging voor het voortbestaan van de resterende deelpopulaties. We weten nu dat wanneer de Zwartblauwe rapunzel veel terrein verliest, genetische verarming ook een rol kan gaan spelen bij de achteruitgang. Rapunzels zijn voor een goede zaadzetting afhankelijk van kruisbestuiving door hommels tussen genetisch verschillende planten. Een geïsoleerde populatie met weinig bloeiende planten - dus weinig genetische variatie - is op den duur niet meer levensvatbaar (DIJKHUIS, 2015; DIJKHUIS et al. 2015).

De onderlinge afstand tussen de resterende deelpopulaties van de Glanerbeek was eind jaren 70 voor hommels veel te groot om te overbruggen. Van de populaties langs de Ruhenbergerbeek en de Glanerbeek is dan ook weinig meer over. Voor zover ons bekend, is alleen de groeiplaats langs de Ruhenbergerbeek nabij de grens nog intact. Daar troffen wij de soort vanaf 2014 zowel op de linker als de rechter oever aan. In het voorjaar van 2016 telden we ruim 200 bloeiwijzen. Men zou de indruk kunnen krijgen dat de plant er vanaf 1979 toegenomen is. De schijnbare vooruitgang is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan het feit dat het gebied destijds niet volledig geïnventariseerd is. Deze populatie, die in de bloeiperiode druk bezocht wordt door weidehommels ([film](#) met geluid), is mogelijk nog wel levensvatbaar; de groeiplaats sluit namelijk aan bij de talrijke groeiplaatsen langs de beek aan de andere kant van de grens.

foto 2: Linker beekwand met o.a. Slanke sleutelbloem, Donkersporig viooltje, Zwartblauwe rapunzel (vegetatief), Speenkruid en Zevenblad (J. Hofstra)

Op de linkeroever groeit de Zwartblauwe rapunzel in gezelschap van het Donkersporig bosviooltje en de Slanke sleutelbloem (foto 2). Hoewel wij vanaf 1970 nogal wat groeiplaatsen van Donkersporig bosviooltje en Slanke sleutelbloem hebben zien achteruitgaan of verdwijnen, komen van beide soorten, die overigens vaak in elkaars gezelschap groeien, in Twente nog steeds rijke groeiplaatsen voor, bijvoorbeeld in het Kloppersblok, de Duivelshof en de Haverkamp.

Langs de Ruhenbergerbeek is de populatie van het Donkersporig bosviooltje klein en daardoor kwetsbaar. De Slanke sleutelbloem is er door een flink aantal exemplaren vertegenwoordigd.

Beide soorten komen ook langs de beek aan de andere kant van de grens voor.

Op de rechteroever groeit in de nabijheid van de Zwartblauwe rapunzels nog een andere floristische bijzonderheid: de Schedegeelster. Toen we deze in 2016 voor de eerste maal aantroffen, vertoonde ze geen bloei. Het jaar daarop bloeide ze echter uitbundig (foto 3). Langs het beektraject in Duitsland hebben we haar niet kunnen vinden. Het gaat om een groeiplaats die hier aan de zuidgrens van haar Twentse verspreidingsgebied ligt. In Westfalen vinden we een voortzetting van het Oost-Twentse deelareaal (KAPLAN, 1997; BOS, 2000; BIELEN, 2003).

foto 3: Rechter beekoevers met Schedegeelster, Speenkruid, Hondsdraf en kiemplanten van Reuzenbalsemien (J. Hofstra)

Dit merkwaardige bolgewasje, waarvan alle individuen genetisch identiek zijn (WEEDA, 2006b; PFEIFFER, 2012), plant zich voort door middel van broedbolletjes. Dat seks bij Schedegeelster een taboe is, lijkt voor de plant geen nadeel te zijn: in tegenstelling tot de Blauwzwarte rapunzel handhaaft zij zich in het huidige Twentse landschap redelijk goed. Een concentratie van vindplaatsen kan men nog steeds aantreffen in het Dinkeldal.

Bosgrassen zijn langs de beek goed vertegenwoordigd. De meest bijzondere soort is Boskortsteel (*Brachypodium sylvaticum*), die in Twente op een beperkt aantal locaties voorkomt. Langs de beek groeit dit sierlijke gras veelvuldig. Dit geldt ook voor de oevers van de beek aan de andere kant van de grens.

Enige jaren geleden is hier Heggenvogelmuur ontdekt, die nieuw was voor Twente. Deze vondst is uitvoerig beschreven in [Hypericum 14](#) (BIELEN, 2016). De groeiplaats sluit aan bij de rijke groeiplaatsen langs de Goorbach aan de andere kant van de grens.

foto 4: Kegelmoss en Rood sterrenmos (J. Hofstra)

Aan de Duitse zijde komen langs de beek bossoorten voor die aan de Nederlandse zijde verstek laten gaan, met name Boswederik (*Lysimachia nemorum*), Bosereprijs (*Veronica montana*), Lelietje-van-dalen (*Convallaria majalis*) en Springzaadveldkers (*Cardamine impatiens*). Daarentegen hebben we Groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*) alleen aan de Nederlandse zijde gezien.

Belangwekkend is ook de mosflora vanwege het optreden van 2 bijzondere mossoorten: Kegelmoss (*Conocephalum conicum*) en Rood sterrenmos (foto 4).

Het zeldzame Rood sterrenmos is elders in Twente slechts op 2 locaties waargenomen (WEEDA, 2006a). Kegelmoss, ons grootste inheemse levermos, is in Twente niet echt zeldzaam. Langs sommige beken, bijvoorbeeld de Deurningerbeek en de Snoeyinksbeek, vormt deze soort plaatselijk uitgestrekte aaneengesloten plakken. Langs de Ruhenbergerbeek zijn Kegelmoss en Rood sterrenmos vrij talrijk, maar qua oppervlakte nemen ze een zeer bescheiden plaats in. Beide soorten komen ook aan de andere kant van de grens aan de beek voor.

Verder is het voorkomen van enkele “wilde” houtgewassen interessant. De Ruwe iep (*Ulmus glabra*) komt langs de beek zowel aan de Nederlandse als de Duitse kant voor. In Duitsland groeit hij in een natuurlijk aandoend bos met een rijke ondergroei. De soort is ook bekend van het Smoddebos (BERT MAES, schriftelijke mededeling) en het oude loofbos Hoge Venterink bij Oldenzaal, waar hij als inheems wordt beschouwd (MAES, 2007). Of de Ruwe iep langs de Ruhenbergerbeek van nature voorkomt, is moeilijk te bewijzen, maar er zijn wel duidelijke aanwijzingen in die richting. Vermeldenswaard zijn voorts de Spaanse aak (*Acer campestre*), Rode kornoelje (*Cornus sanguinea*) en Winterlinde (*Tilia cordata*), die op de Nederlands-Duitse grens staan.

Opmerkelijk is dat verscheidene kruidachtige bossoorten uitsluitend op de beekwanden groeien. Dit geldt met name voor Slanke sleutelbloem, Zwartblauwe rapunzel, Bosanemoon (*Anemone nemorosa*), Schedegeelster, Donkersporig bosviooltje, Bosgierstgras (*Milium effusum*) en Muskuskruid (*Adoxa moschatellina*); het zijn zogenaamde oud-bossoorten die worden beschouwd als indicatoren voor eeuwenoud bos (BREMER, 2013).

Het is aannemelijk dat hun voorkomen in het verleden niet beperkt zal zijn geweest tot de beekwanden en dat deze soorten uit het aangrenzende bos zijn verdwenen door verdroging en/of ophoping van bladstrooisel ten gevolge van het stoppen van het hakhoutbeheer.

Plantensociologische aspecten

Daar waar de Ruhenbergerbeek ons land binnenstroomt, zijn de oevers aan beide zijden begroeid met bosschages, waardoor de beek het karakter heeft van een bosbeek.

Van beide bosjes doet dat van de rechteroever nog het meest natuurlijk aan. De boomlaag van dit loofbosje bestaat uit Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), Beuk (*Fagus sylvatica*) en Zomereik (*Quercus robur*), terwijl in de struiklaag Gewone vogelkers (*Prunus padus*), Wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), Ruwe iep, Hazelaar (*Corylus avellana*), Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*), Gewone vlier (*Sambucus nigra*) en Hulst (*Ilex aquifolium*) groeien. In de kruidlaag zijn vooral Look-zonder-look (*Alliaria petiolata*), Groot heksenkruid (*Circaea lutetiana*), Hondsdraf (*Glechoma hederacea*), Klein springzaad (*Impatiens parviflora*) talrijk. Bosandoorn (*Stachys sylvatica*), Boskortsteel, Gele dovenetel (*Lamium galeobdolon* subsp. *galeobdolon*), Zevenblad (*Aegopodium podagraria*), Reuzenzwenkgras (*Festuca gigantea*), Grote brandnetel, Geel nagelkruid (*Geum urbanum*), Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) en Aalbes (*Ribes rubrum*) komen minder frequent voor.

De bosbegroeiing kan worden gerekend tot het verbond van Els en Vogelkers (*Alno-Padion*). Dit verbond is in de Twentse beekdalen meestal vertegenwoordigd door het Vogelkers-Essenbos (*Pruno-Fraxinetum*); ons bosje kan worden beschouwd als een fragmentaire vorm van deze associatie.

Op open plekken en langs de rand, maar ook op de beekoever buiten het bos, treden nitrofiële soorten op de voorgrond. Zij vertegenwoordigen er met Look-zonder-look, Kleefkruid (*Galium aparine*), Grote brandnetel, Hondsdraf, Zevenblad, Klimopereprijs (*Veronica hederifolia*) en Dolle kervel (*Chaerophyllum temulum*) een zoomgemeenschap: de associatie van Look-zonder-look en Dolle kervel (*Alliario-Chaerophylletum temuli*). Hierin kan men geregeld Heggenvogelmuur aantreffen. Het optreden van deze eenjarige plant wisselt nogal: in 2014 groeide ze vrij talrijk op open plekken in het bos, maar in de jaren daarna liet ze daar verstek gaan en was ze vooral buiten het bos te vinden.

Iets verder stroomafwaarts wordt de beek langs de linkeroever over een afstand van ruim honderd meter begeleid door een smalle strook bos. Hoewel er plaatselijk veel Boskortsteel groeit, is de begroeiing niet bijster interessant onder meer door de aanwezigheid van vrij veel Fijnspar (*Picea abies*) en Bastaardduizendknoop (*Fallopia x bohemica*). De bosstrook zorgt evenwel voor beschaduwing waardoor ook dit deel van de Ruhenbergerbeek min of meer het karakter van een bosbeek heeft.

De beek is in het verleden mogelijk uitgediept om de afwatering te verbeteren. Ook door de steeds groter wordende piekafvoer van regenwater, vooral uit het Duitse deel van het stroomgebied, zal de beek in de loop van de tijd dieper geworden zijn. Op de steile tot loodrechte wanden zijn veel wortels van bomen en struiken bloot komen te liggen. Dit wortelstelsel vormt er een natuurlijke beschoeiing die de oevers tegen afkalving beschermt.

De beekwanden vormen binnen het bos een apart biotoop dat zich ecologisch onderscheidt door o.m. de volgende eigenschappen.

1. De boven stromend water gelegen beekwanden, hebben een eigen microklimaat: ze ontvangen weinig licht, blijven relatief koel en permanent vochtig.
2. De sterk hellende bodem blijft voortdurend vrij van bladstrooisel.
3. In perioden met veel watertoevoer zijn de oevers onderhevig aan sterke erosie, waardoor geregeld kale plekken ontstaan.

Tabel 1. Begroeiingen beschaduwde beekwanden aan de Ruhenbergerbeek in 2017

Opnamenummer	1	2	3	4
Oppervlakte (m ²):	5 x 0,8	5 x 0,8	3 x 0,8	3 x 0,8
Bedekking kruidlaag (%)	90	85	100	50
Bedekking moslaag (%)	20	30	< 5	40
Expositie:	WZW	ONO	WZW	ONO
Inclinatorie (°):	45-50	50-80	80-90	50-60

Soorten van rijke bossen
(Querco-Fagetea):

Ficaria verna	2.2	1.1	+2	1.1
Poa nemoralis	1.2	2.2	1.2	+2
Adoxa moschatellina	+1	+1	.	+1
Geum urbanum	r	+1	.	+1
Phyteuma spicatum subsp. nigrum	.	1.2	2.2	.
Circaea lutetiana	+1	.	.	+1
Gagea spathacea	2.2	.	.	.
Brachypodium sylvaticum	.	+2	1.2	.
Anemone nemorosa	1.2	.	.	.
Athyrium filix-femina	.	.	2.2	.
Geranium robertianum	.	.	.	+1
Primula elatior	.	1.2	.	.
Ribes rubrum	.	+1	.	.
Scrophularia nodosa	.	+1	.	.
Viola reichenbachiana	.	+1	.	.
Milium effusum	.	.	.	()

Nitrofile soorten
(Galio-Urticetea):

Aegopodium podagraria	3.2	2.1	4.2	2.2
Poa trivialis	2.2	3.2	2.2	2.2
Glechoma hederacea	2.2	2.2	+1	2.1
Alliaria petiolata	2.2	1.1	.	1.1
Impatiens glandulifera	3.2	1.1	+1	.
Galium aparine	2.2	+1	+1	r
Urtica dioica	+1	.	2.2	r
Veronica hederifolia	+1	+1	.	.

Soorten van natte strooiselruigten
(Convolvulo-Filipenduletea):

Valeriana officinalis	.	2.1	+1	.
Epilobium hirsutum	r	r	.	.
Eupatorium cannabinum	.	.	+1	.
Filipendula ulmaria	.	+1	.	.
Phalaris arundinacea	+1	.	.	.

Overige vaatplanten:

Cardamine hirsuta	r	r	.	r
Taraxacum spec.	r	+1	.	.
Agrostis stolonifera	.	+1	.	.
Epilobium obscurum	.	.	.	+1
Impatiens parviflora	.	.	.	2.2
Juncus effusus	+1	.	.	.
Ranunculus repens	.	.	+1	.
Rubus fruticosus	.	+1	.	.
Veronica chamaedrys	.	+2	.	.
Cardamine flexuosa	r	.	.	.
Rumex conglomeratus	.	r	.	.
Sambucus nigra	.	r	.	.

Mossen:

Oxyrrhynchium hians	2.2	2.2	1.2	3.2
Conocephalum conicum	+1	2.1	.	2.3
Mnium marginatum	1.2	1.2	.	2.2
Plagiomnium undulatum	r	+	.	+1
Brachythecium rutabulum	1.2	2.2	.	.
Kindbergia praelonga	.	.	.	+1
Riccia fluitans	+2	.	.	.

Tabel 1 geeft een indruk van de vegetatie op de beekwanden. De steile beschaduwde oevers zijn het domein van Zwartblauwe rapunzel, Schedegeelster, Donkersporig viooltje, Slanke sleutelbloem en Boskortsteel, zeldzame soorten die karakteristiek zijn voor rijke bossen (*Querco-Faget*). Maar ook minder zeldzame soorten van rijke bossen zijn present, zoals Schaduwigras (*Poa nemoralis*), Speenkruid (*Ficaria verna*), Bosanemoon, Bosgierstgras, Muskuskruid, Geel nagelkruid, Gewone salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*) en Groot heksenkruid.

Verder nemen nitrofiële soorten een belangrijke plaats in, wat in het bijzonder geldt voor Zevenblad, Ruw beemdgras (*Poa trivialis*) en Hondsdraf. Ruigtekruiden zoals Moerasspirea (*Filipendula ulmaria*), Rietgras (*Phalaris arundinacea*) en Echte valeriaan (*Valeriana officinalis*) nemen een meer bescheiden plaats in.

Op kale plekken tussen de kruidenbegroeiing groeien Kegelmos en Rood sterrenmos (tabel 1, opn. 1,2,4). Kegelmos is kensoort voor de Kegelmos-associatie, een plantengemeenschap die thuishoort in de klasse der bronbeekgemeenschappen (*Montio-Cardaminetea*) en karakteristiek is voor steile oevers van bosbeken. De beekwandbegroeiingen van de Ruhenbergerbeek komen in veel opzichten overeen met deze associatie. Toch is er langs de Ruhenbergerbeek anno 2017 nergens sprake van een goed ontwikkelde Kegelmos-associatie: Kegelmos komt er qua bedekking slechts spaarzaam voor, terwijl vaatplanten domineren. Het opnamemateriaal van tabel 1 wijst, wat betreft de combinatie van vaatplanten, op verwantschap met het Vogelkers-Essenbos, maar plaatsing in deze bosgemeenschap is ook geen optie gezien het hierboven reeds vermelde feit dat een beekwand binnen het bos een biotoop op zich vormt. Al met al kunnen de beekwandbegroeiingen dan ook niet op bevredigende wijze worden ondergebracht in het systeem van plantengemeenschappen.

Een plantensociologisch kijkje over de grens

Wanneer we de Ruhenbergerbeek stroomopwaarts volgen en de Nederlands–Duitse grens oversteken, blijkt de beek, die in Duitsland Goorbach heet, over een traject van zo’n 800 meter kaarsrecht te zijn. Dit gedeelte is reeds voor 1900 recht getrokken. Een smalle zone langs de rechter oever is begroeid met Zwarte els (*Alnus glutinosa*) waaronder de bosplanten Schaduwigras, Boskortsteel, Grote muur (*Stellaria holostea*) en Bosereprijs veelvuldig voorkomen. In de berm van het bospaadje dat parallel loopt aan de beek, groeit in het voorjaar talrijk Heggenvogelmuur. Heggenvogelmuur maakt ook hier weer deel uit van de associatie van Look-zonder-Look en Dolle kervel (opname 5).

Opname 5. *Stellaria neglecta* in berm van bospad

Auteurs:	Jacques Bielen en Jelle Hofstra
Locatie:	Goorbach (Duitsland)
Syntaxon:	Alliario-Chaerophylletum temuli geetosum
Datum:	28-4-2016
Oppervlakte (m²):	10
Bedekking (%):	60
Gemiddelde hoogte lage kruidlaag (cm):	5
Maximale hoogte hoge kruidlaag (cm):	30
<i>Stellaria neglecta</i>	3.2
<i>Alliaria petiolata</i>	2.2
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	2.1
<i>Impatiens glandulifera</i>	2.1
<i>Acer platanoides</i>	+1
<i>Chelidonium majus</i>	+1
<i>Geranium robertianum</i>	+1
<i>Geum urbanum</i>	+1
<i>Pteridium aquilinum</i>	+1
<i>Rubus fruticosus</i>	+1
<i>Rubus idaeus</i>	+1
<i>Stellaria holostea</i>	+1
<i>Chaerophyllum temulum</i>	r
<i>Prunus serotina</i>	r

Na ongeveer 1 km komen we terecht in een beukenbos. Dit is het Rünenberger Wald dat deel uitmaakt van het oude landgoed Rünenberg, dat al in 1302 genoemd wordt.

Een rector uit Gronau, in het verleden kenner van deze streek, heeft over dit bos geschreven:

“Zou er iets schoners zijn dan op een lentemorgen, als alles vers bedauwd is, door het heerlijke loofbos van Ruenberg met zijn geweldige woudreuzen te zwerven?...” (DINGELDEIN, 1950 p.28).

We staan hier dus kennelijk op oude bosbodem. Waar de beek door het bos meandert, vinden we langs een slenk (oude beekbedding) een soortenrijke bosvegetatie. Onder een boom- en struiklaag van Beuk (dominant), Zomereik, Zwarte els, Ruwe iep, Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Rode kornoelje en Gewone kardinaalsmuts zien we een gesloten kruidlaag met Zwartblauwe rapunzel, Schaduwgras, Ruwe smele (*Deschampsia cespitosa*), Boskortsteel, Bosgierstgras, Klimop (*Hedera helix*), Bosandoorn, Muurhavikskruid (*Hieracium murorum*), Witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*), Bosanemoon, Donkersporig bosviooltje, Dalkruid (*Maianthemum bifolium*), Grote muur, Gewoon nagelkruid, Beuk, Zomereik, Gewone esdoorn, Ruwe iep, Es (*Fraxinus excelsior*), Hulst, Robertskruid (*Geranium robertianum*), Wilde kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*), Hondsdraf, Zevenblad, Gewone ereprijs (*Veronica chamaedrys*), Paardenbloem (*Taraxacum spec.*), Groot heksenkruid en IJle zegge (*Carex remota*) op een oppervlakte van ongeveer 100 m². Langs een voetpaadje ontdekken we ook nog Boswederik, Bosereprijs en Muskuskruid. In tegenstelling tot de beekbegeleidende bosjes langs de Ruhenbergerbeek, zijn de oud-bosplanten in het bos zelf prominent aanwezig, terwijl nitrofiële soorten er een bescheiden rol spelen. Het betreft hier een fraai voorbeeld van de associatie van Vogelkers-Essenbos

Wat verder van de beek verwijderd wijzen de aanwezigheid van Haagbeuk (*Carpinus betulus*), Spaanse aak en het massaal optreden van Lelietje-van-dalen op overgangen naar Eiken-Haagbeukenbos (*Stellario-Carpinetum*). Dergelijke bosbegroeiingen zijn veel verder stroomopwaarts ook waargenomen (AHRENS et al., 1984; LOODE & LUIKEN, 1965).

De beekwanden zijn begroeid met grote plakATEN Kegelmoss, hier en daar afgewisseld met plukjes Rood sterrenmos. Hierin hebben ook een aantal vaatplanten een geschikte groeiplaats weten te vinden: o.m. Slanke sleutelbloem, Zwartblauwe rapunzel en op één plekje de zeldzame Springzaadveldkers.

De Kegelmoss-associatie groeit overigens op heel wat plaatsen langs het door ons afgelopen deel van de Goorbach. Niet alleen Kegelmoss, maar ook Rood sterrenmos en zelfs Zwartblauwe rapunzel zijn over het hele traject geregeld op de beekwanden aangetroffen.

Bedreigingen

Van de soorten die in dit artikel de revue gepasseerd zijn, behoren twee tot de zogenaamde invasieve exoten: de Bastaardduizendknoop en de Reuzenbalsemien.

Beide soorten komen zowel langs het Nederlandse als het Duitse traject voor en vormen er met name in Nederland grote populaties. Vooral de uit de Himalaya afkomstige Reuzenbalsemien, die zich in onze contreien zeer agressief gedraagt, heeft zich de laatste jaren op de oevers van de beek explosief uitgebreid (foto 5). Zo verscheen de Reuzenbalsemien in het voorjaar van 2017 ook op de groeiplaats van Schedegeelster (zie opname 1), terwijl ze daar nog niet eerder waargenomen was. Een en ander kan voor de kwetsbare inheemse soorten uiteindelijk einde verhaal betekenen. Daarom is het bestrijden van beide invasieve soorten dringend gewenst.

COLARIS (1983) meldt dat in het bestemmingsplan buitengebied, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten, het gehele Ruhenbergerbeekdal reeds in 1973 bestemd is als natuurmonument.

Toch is anno 2018 het dal van de Ruhenbergerbeek niet duidelijk als een Natura 2000 gebied aangewezen.

foto 5: Reuzenbalsemien langs de Ruhenbergerbeek (J. Hofstra)

Wat de Zwartblauwe rapunzel betreft, de achteruitgang is ook in de rest van Nederland versneld doorgegaan. In Noord-Brabant heeft Floron samen met Science4Nature, Brabants Landschap en Staatsbosbeheer een project opgestart voor het behoud van deze soort (DIJKHUIS, 2013). Om er voor te zorgen dat de Zwartblauwe rapunzel behouden blijft in Drenthe, werken Staatsbosbeheer, de Provincie Drenthe, de Werkgroep Florakartering Drenthe en FLORON aan de uitvoering van herstelmaatregelen voor deze soort. In het kader van Natura 2000 zou Twente daar een voorbeeld aan kunnen nemen.

Literatuur

- AHRENS, B., M. GÖDDE & H. TERLUTTER, 1984. Das Naturraumpotential des Goorbach/Eilermark bei Gronau und Aussagen zu dessen Schutzwürdigkeit. Inf. Natursch. Landschaftspfl. 4: 49-62. Warndenburg.
- BIELLEN, J.W., 2003. De excursie naar Ahaus. [HYPERICUM 1](#): 26-28.
- BIELLEN, J.W., 2016. Over de eerste vondst van Heggenvogelmuur (*Stellaria neglecta* Weihe) in Twente. [HYPERICUM 14](#): 1-7.
- BOS, F., 2000. Bossen in Westelijk Münsterland. In: P.W.F.M. HOMMEL, M.A.P. HORSTHUIS & V. WESTHOFF (red.), Excursieverslagen 1998: pp. 3-5. Plantensociologische Kring Nederland.
- COLARIS, W.J.J., 1983. De beekdalen van Mosbeek en Ruhenbergerbeek. Natura 80(2): 37-47.
- BREMER, P., 2013. Eeuwenoud of historisch bos in Twente. Rapport.
- DIJKHUIS, E.M., 2013. Zwartblauwe rapunzel: Zwartblauwe rapunzel ernstig bedreigd. Floron Nieuws 19: 11.
- DIJKHUIS, E.M., 2015. Zwartblauwe rapunzel krijgt steuntje in de rug. Nieuwsbrief no. 51. Stichting Werkgroep Florakartering Drenthe.

- DIJKHUIS, E.M., M. KWAK & J. SMITTENBERG, 2015. Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa. De Levende Natuur. 116:3: 122-126.
- DINGELDEIN, W.H., 1950. Het land van de Dinkel: de schoonheid van Noordoost-Twente. Meppel.
- KAPLAN, K. & A. JAGEL, 1997. Atlas zur Flora der Kreise Borken, Coesfeld und Steinfurt - eine Zwischenbilanz. Metelener Schriftenreihe für Naturschutz Heft 7.
- LOODE, J.W.D. & R.A.B. LUIKEN, 1965. De Twentse flora in vergelijking met die van het Duitse grensgebied. In: Twente-Natuurhistorisch 5: 23- 34.
- MAES, B., 2007. Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen: herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik. Boom.
- PFEIFFER, T., A. KLAHR, A. PETERSON, I.G. LEVICHEV & M. SCHNITTLER, 2012. No sex at all? Extremely low genetic diversity in *Gagea spathacea* (Liliaceae) across Europe. Flora 207: 372-378.
- WEEDA, E.J., 1980. Rapport over het voorkomen van de Zwarte rapunzel (*Phyteum nigrum* F.W. Schmidt) in Zuid-Twente. Manuscript, Rijksherbarium, Leiden.
- WEEDA, E.J., 2006a. Rood sterrenmos (*Mnium marginatum* Hew.) nieuw voor Oost-Twente. Buxbaumiella 74:2-16.
- WEEDA, E.J., 2006b. Waar de Schedegeelster (*Gagea spathacea*) zich thuis voelt. [HYPERICUM 6](#):1-23.
-

Bijzondere vondsten FWT-FLORON 2017

P.F. Stolwijk & O.G. Zijlstra

Vet gedrukt: nieuw voor Twente of voor de Floristische Werkgroep Twente

Opgegeven wordt het aantal km-hokken (inclusief verwilderde voorkomens) sinds 2005 en (tussen haakjes) de periode 1977-2004. Het aantal kilometerhokken in ons district (FLORON-district 7) bedraagt 1922; hierbij zijn een 20-tal km-hokken inbegrepen die slechts voor een deel in Nederland liggen.

Foto's zijn steeds van de vinder.

Agrimonia eupatoria (Gewone agrimonie)

2 (1) km-hokken. Aan dijkje.
Een terugvondst in dit km-hok van deze in Twente zeer zeldzame soort.
Dinkel, Meulemansbrug 266-485 - Pieter Stolwijk

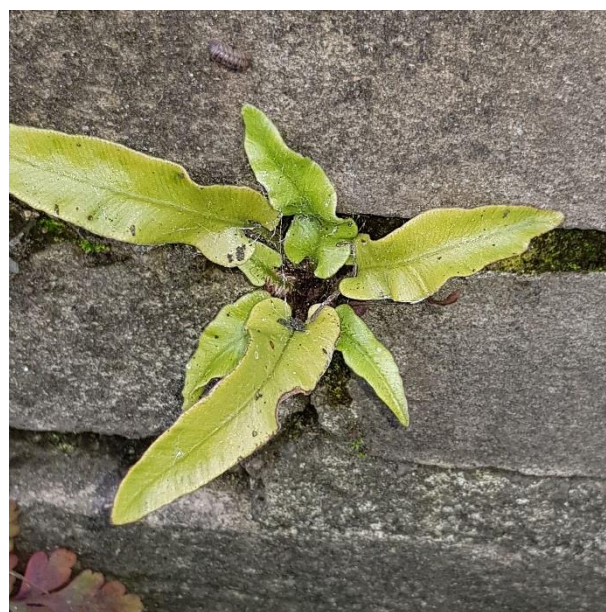
Allium schoenoprasum (Bieslook)

8 (20) km-hokken.
Berm snelweg A1 226-474 - Pieter Stolwijk

Atriplex micrantha (Grijze melde)

5 (0) km-hokken. Middenberm A35. Ca. 100 planten.
Wierden 236-485 - Otto Zijlstra

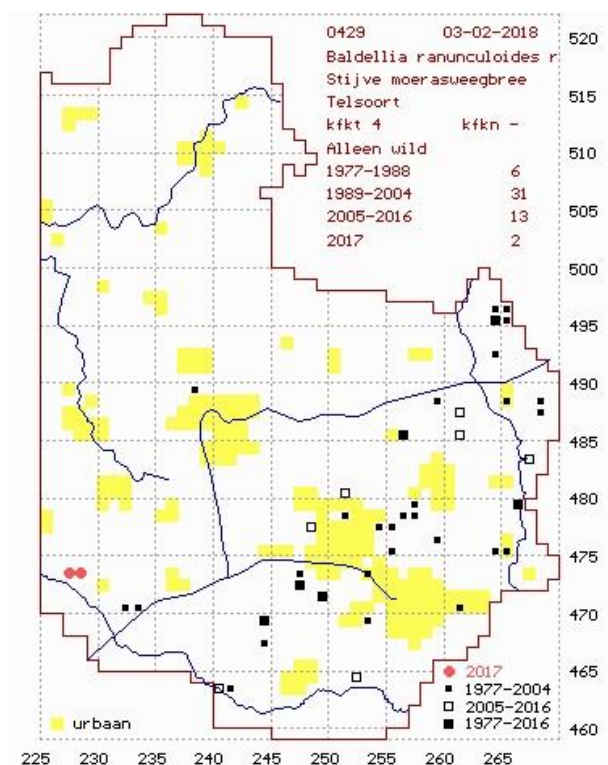
Asplenium scolopendrium (Tongvaren)

20 (13) km-hokken. Veel vroegere vindplaatsen zijn vermoedelijk niet meer aanwezig, maar er lijkt wel een tendens tot uitbreiding te zijn.

Erve Brooks in waterput. 232-465 - Jan Meutstege
Verweerde kademuur Enschede havengebied. 255-471 - Pieter Stolwijk
Verweerd tuinmuurtje Enschede. 257-471 - Pieter Stolwijk

Baldellia ranunculoides subsp. *ranunculoides*
(Stijve moerasweegbree)

15 (33) km-hokken. Niet eerder zo westelijk in ons district waargenomen. Enkele tientallen exemplaren in natte laagte met *Limosella aquatica* (Slijkgroen), *Carex oederi* subsp. *oederi* (Dwergzegge) en *Eleocharis acicularis* (Naaldwaterbies).

Zandafgraving Domelaar 227-473; 228-473 - excursie FWT

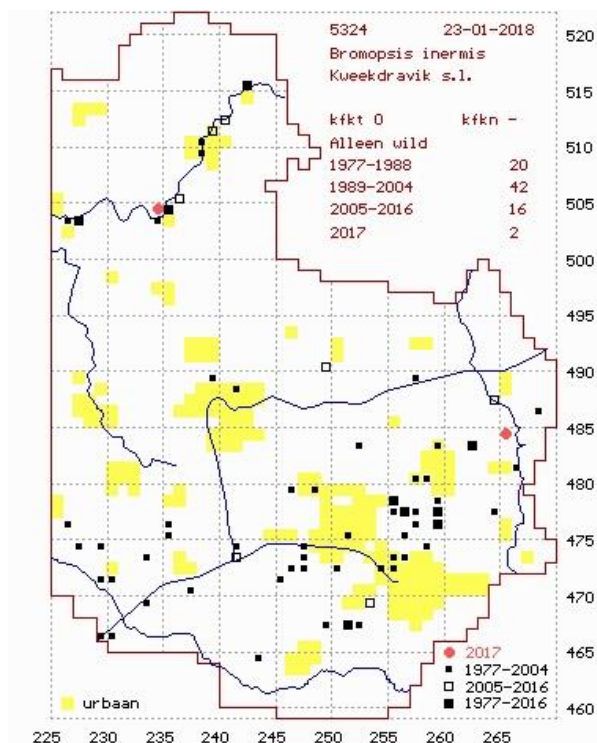
Bromopsis erecta (Bergdravik)

1 (3) km-hokken. De recente plek bevindt zich 10 km westelijk van de vanouds bekende vindplaats bij de brug over het kanaal Almelo-Nordhorn in de weg Ootmarsum-Weerselo (256-488; 257-488) (STOLWIJK, 1993). Van de melding uit 256-474 (Peter Spee) uit 2000 is ons verder niets bekend. Berm Kanaal Almelo-Nordhorn 247-487 - Pieter Stolwijk

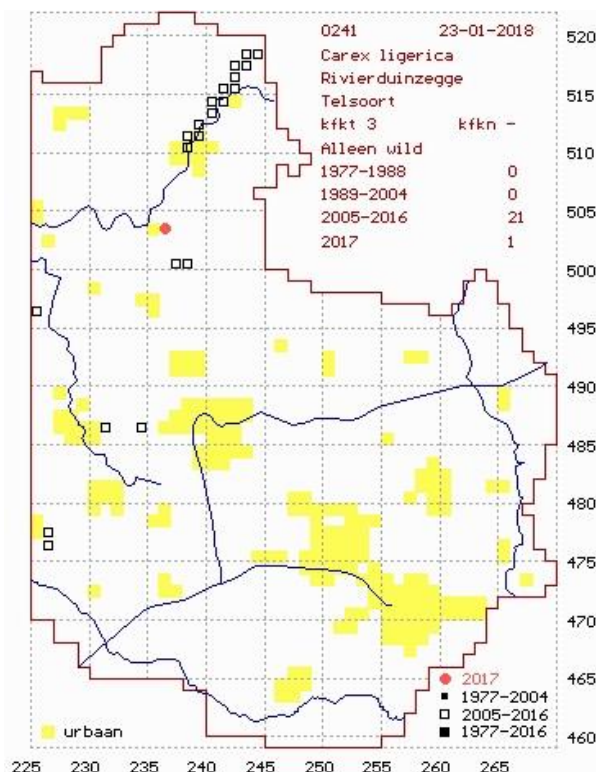
Bromopsis inermis subsp. *inermis* (Kweekdravik)

18 (58) km-hokken. In ons district onbestendig behalve aan de Overijsselse Vecht. Overijsselse Vecht 234-504 - Wytze Boersma & Andries van Rensen

Dinkel 265-484 - Pieter Stolwijk

Carex ligerica (Rivierduinzegge)

22 (0) km-hokken. Langs de weg Mariënborg-Hardenberg. Van deze weg niet eerder bekend.

236-503 - Edwin Dijkhuis

Carex otrubae (Valse voszegge)

12 (16) km-hokken. In beschoeiing Twentekanaal.

Enschede, havengebied 255-471 - Pieter Stolwijk

Centaurium pulchellum (Fraai duizendguldenkruid)

19 (15) km-hokken. Diepenheim, Haasdam; natuurontwikkeling aan de Bovenregge. 234-469; 234-470 - Jan Meutstege

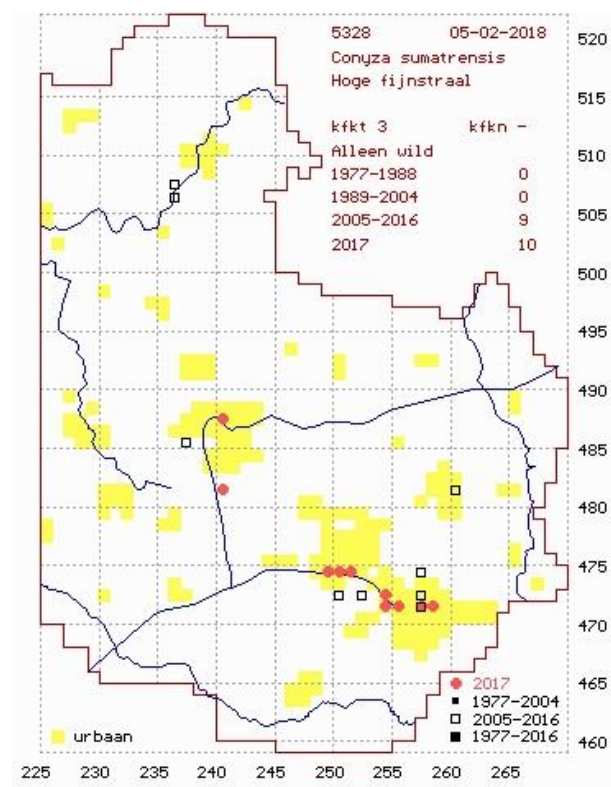
Chenopodium glaucum (Zeegroene ganzenvoet)

13 (43) km-hokken. Een onbestendige soort die in Twente gevoelig achteruit lijkt te gaan. Met *C. album* (Melganzenvoet), *C. polyspermum* (Korrelganzenvoet), *C. ficifolium* (Stippelganzenvoet) en *C. rubrum* (Rode ganzenvoet)

Oldenzaal, plantsoen 260-481 - Pieter Stolwijk

Conyza sumatrensis (Hoge fijnstraal)

18 (0) km-hokken. De soort heeft zich landelijk enorm uitgebreid. De eerste vondst in Twente dateert uit 2005; daarna steeds een of twee meldingen per jaar. Dit jaar lijkt de soort, met 9 nieuwe km-hokken, in Twente vaste voet te hebben, geheel in lijn met de landelijke trend. Wordt vooral in stedelijk gebied aangetroffen.

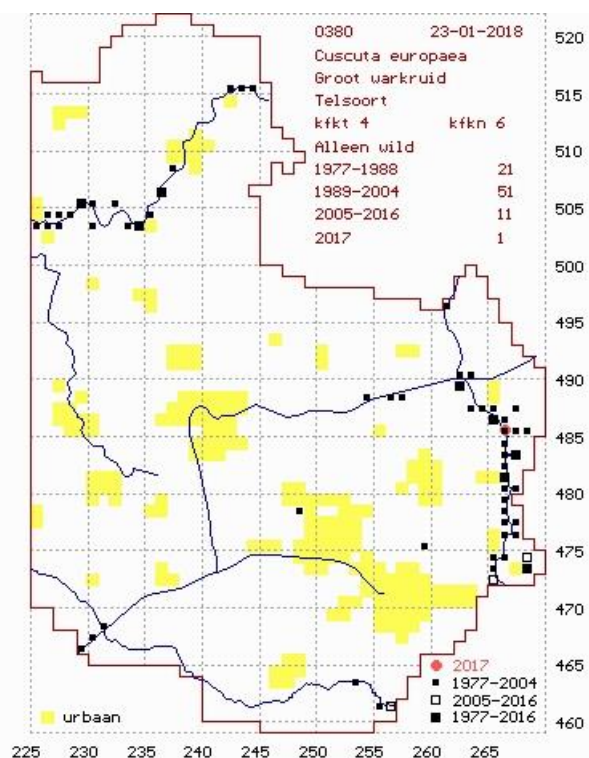
Almelo, Hengelo, Oldenzaal, Enschede. Wytze Boersma; Pieter Stolwijk

Crepis paludosa (Moerasstreekzaad)

1 (3) km-hokken. Teruggevonden op een vanouds bekende groeiplaats.

Enschede 262-474 - Jo Schunselaar

Cuscuta europaea (Groot warkruid)

12 (58) km-hokken. Vanaf 1977 is de soort waargenomen aan de Buurserbeek, Twentekanaal, Kanaal Almelo-Nordhorn, maar vooral aan de Overijsselse Vecht en de Dinkel; in totaal 60 km-hokken. Daarvan resteren er vanaf 2005 nog slechts 12. Mogelijk is er aan de Dinkel te weinig op gelet. Een forse achteruitgang lijkt wel zeker.

Dinkel, Meulemansbrug 266-485 - Pieter Stolk

Dactylorhiza x grandis (Bosorchis x Rietorchis)

Rotboerpad 263-480 - Jo Schunselaar

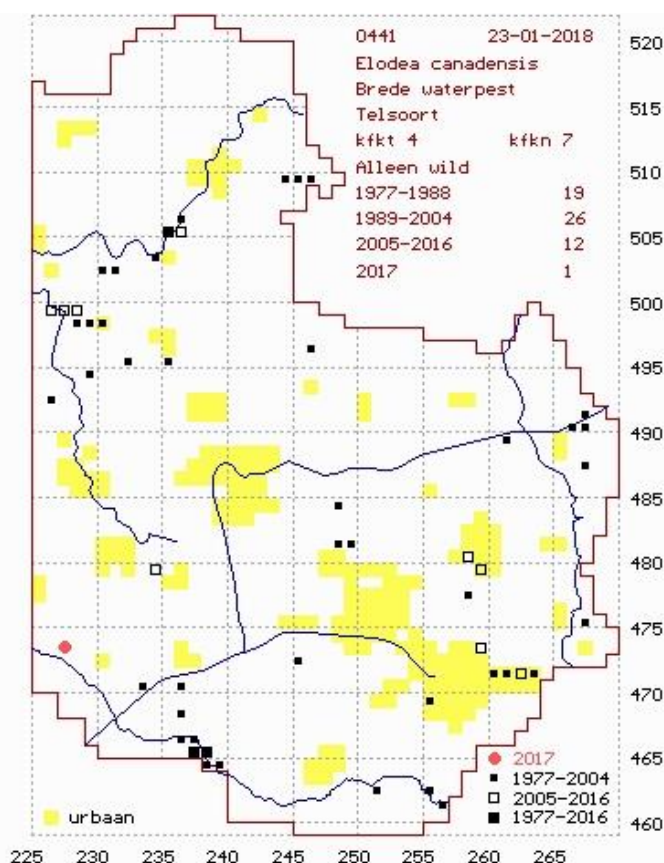
Dryopteris affinis (Geschubde mannetjesvaren)

6 (8) km-hokken. De soort wordt mogelijk nog wel eens over het hoofd gezien. Oele, excursie FWT 247-473 - René de Wilde

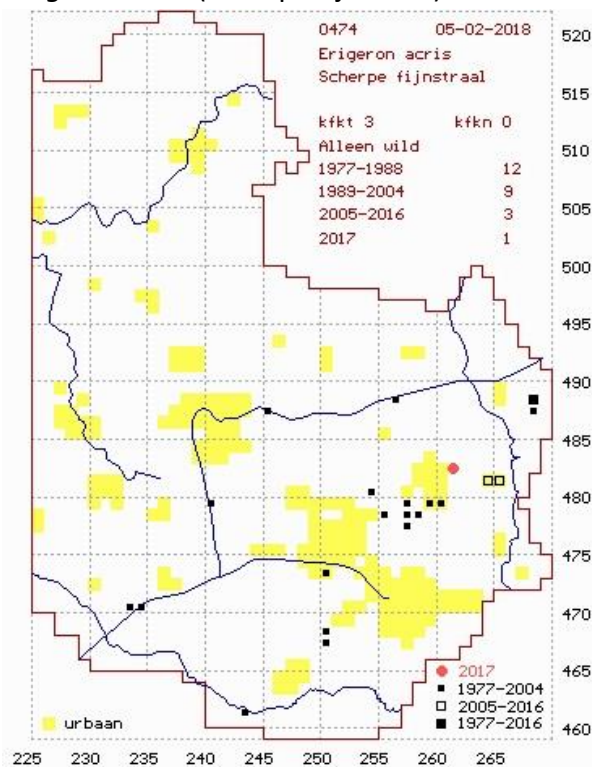
Elodea canadensis (Brede waterpest)

13 (43) km-hokken. Deze soort, anderhalve eeuw geleden nog bestreden als een invasieve exoot, staat nu op de Rode Lijst! Ook in Twente lijkt de achteruitgang duidelijk.

In sloot west van Markelo 227-473 - excursie FWT

Erigeron acris (Scherpe fijnstraal)

3 (19) km-hokken. In Twente een onbestendige soort. Ruderaal terrein. Bij Oldenzaal 261-482 - Andries van Rensen

Erigeron karvinskianus (Muurfijnstraal)

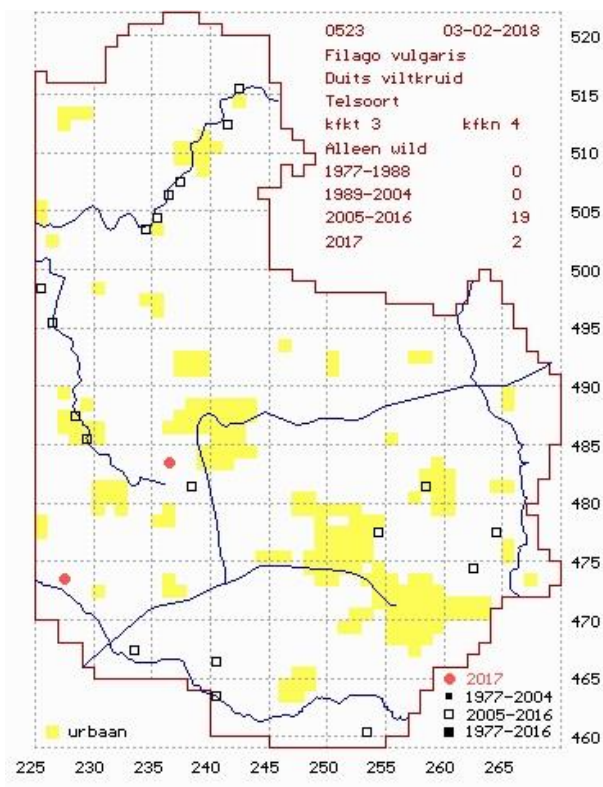
2 (1) km-hokken.
Verwilderd op een begraafplaats.
Wierden 237-487 - Corry Abbink

Eryngium planum (Vlakke kruisdistel)

Deze tuinplant is op verscheidene plaatsen in Nederland verwilderd.
Enschede, Zuiderval 257-469 - Pieter Stolwijk

Filago vulgaris (Akkerviltkruid)

21 (0) km-hokken. De toename gaat voort;
eerste vondst in Twente in 2007.
Zandafraving Domelaar 227-473 - excursie
FWT
Elsenerbroek 236-476 - Wytze Boersma

Genista tinctoria (Verfbrem)

4 (5) km-hokken. De soort duikt zo nu en dan
kortstondig op in Twente. Mogelijk inzaai?
Losser, Voswinkel 264-476 - Wytze Boersma
& Andries van Renssen

Geranium lucidum (Glanzige ooievaarsbek)

14 (0) km-hokken. Eerste vondst in Twente in
2007.
Zuid van Tilligte 261-490 - Pieter Stolwijk

Geranium purpureum (Klein robertskruid)

7 (2) km-hokken.
Enschede, binnenstad 257-471 - Pieter Stol-
wijk

Geranium pyrenaicum (Bermooievaarsbek)

27 (17) km-hokken. De soort breidt zich snel
uit in Twente.
Tussen Rijssen en Wierden 234-483 - Jan
Meutstege

Enter, Schipdam 238-479 - Jan Meutstege
Zuid van Tilligte 261-490; 261-491; 262-490 -
Pieter Stolwijk

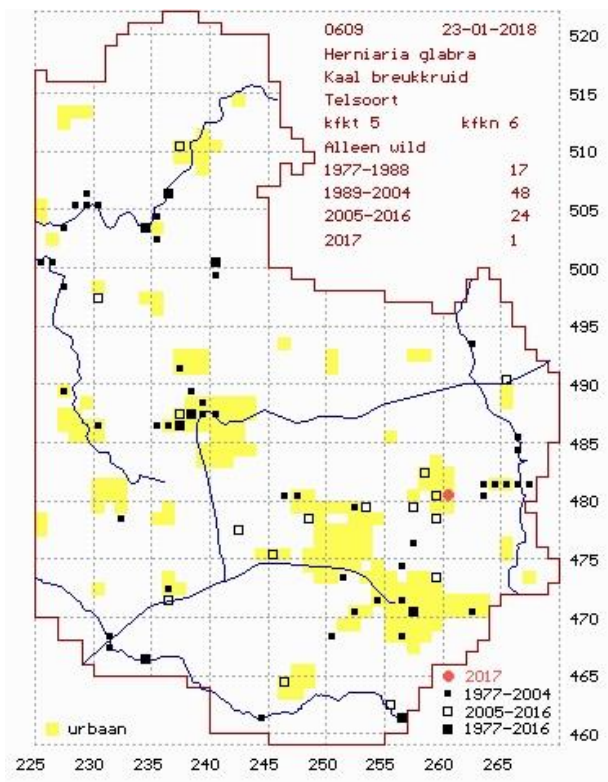
Gymnocarpium dryopteris (Gebogen drie-
hoeksvaren)

9 (17) km-hokken.

In bosje, zestien planten.

Elsen 235-475 - René de Wilde

Herniaria glabra (Glad breukkruid)

25 (54) km-hokken; 47 vanaf 1977. De soort
lijkt achteruit te gaan.

Oldenzaal 260-480 - Pieter Stolwijk

Hypericum pulchrum (Fraai hertshooi)

7 (15) km-hokken. Op verscheidene oude
vindplaatsen niet meer aangetroffen; laatste
waarneming van de Tankenberg (261-482)
bijvoorbeeld dateert van 2004 (Albert Grote
Beverborg & Jacques Bielen).

Zonnebeek, natuurontwikkeling 252-466 - Jo
Schunselaar

Limosella aquatica (Slijkgroen)

3 (4) km-hokken. Ruim honderd planten in
natte laagte met *Baldellia ranunculoides*

subsp. *ranunculoides* (Stijve moerasweeg-
bree), *Carex oederi* subsp. *oederi* (Dwerg-
zegge) en *Eleocharis acicularis* (Naaldwater-
bies). De (vroegere) vindplaatsen alle rond
Enschede.

Zandafgraving Domelaar 227-473; 228-473 -
excursie FWT

Nonea lutea (Geel monnikskruid)

Verwildering van een fraaie tuinplant.

Ook bij Rotterdam en Nijmegen aangetrof-
fen.

Dulder 236-487 - Igor Mavridis

Odontites vernus subsp. *serotinus* (Rode
ogentroost)

5 (8) km-hokken. Onkruidakker; mogelijk in-
gezaaid.

Vasse 254-493 - Jo Schunselaar

Oreopteris limbosperma (Stippelvaren)

22 (22) km-hokken; de soort lijkt vooruit te gaan.

Aan greppel. De vindplaats was al bekend bij de provincie Overijssel (Piet Bremer).

Haaksbergen 250-465 - Pieter Stolwijk

Ornithopus compressus (Geel vogelpootje)

1 (2) km-hokken. Voor 2005 twee vondsten in Twente.

Enschede, in boomspiegel 257-471 - Pieter Stolwijk

Parentucellia viscosa (Kleverige ogentroost)

12 (10) km-hokken. Ruderaal terrein.

Bij Oldenzaal 261-482 - Andries van Renssen

Parnassia palustris (Parnassia)¹

17 (7) km-hokken. Rijssen, nieuwe waterberging 230-481 - Pieter Stolwijk

Diepenheim, Haasdam; natuurontwikkeling aan de Bovenregge 234-470 - Jan Meutstege. Vasse, natuurontwikkelingsterrein 254-493 - Jo Schunselaar

Pedicularis palustris (Moeraskartelblad)¹

15 (6) km-hokken.

Rijssen, nieuwe waterberging 230-481 - Pieter Stolwijk

Pedicularis sylvatica (Heidekartelblad)¹

18 (18) km-hokken.

Rijssen, nieuwe waterberging 230-481 - Pieter Stolwijk

Physalis peruviana (Goudbes)

Adventief.

Oldenzaal 258-484 - Andries van Renssen

Picris echinoides (Dubbelkelk)

samen met *Gentiana pneumonanthe* (Klokjesgentiaan) en *Succisa pratensis* (Blauwe knoop). Spontaan?

¹ Deze soort duikt opvallend vaak op in allerlei terreinen met natuurontwikkeling, vaak

5 (11) km-hokken. In Twente een soort die niet lang stand houdt. Enschede, havengebied 254-472 - Pieter Stolwijk

Pinguicula vulgaris (Vetblad)

9 (10) km-hokken.

Vasse, natuurontwikkelingsterrein 254-493 - Jo Schunselaar

Potentilla tabernaemontani (Voorjaarsganzerik)

6 (4) km-hokken. Wegberm.

Wierden, Kluunveenweg 236-487 - Pieter Stolwijk

Salix pentandra (Bittere wilg)

13 (17) km-hokken.

Diffelen 234-504 - Wytze Boersma & Andries van Renssen

Enter, Veneslagen 236-476 - René de Wilde

Securigera varia (Bont kroonkruid)

4 (8) km-hokken. Adventief.

Enschede, havengebied 255-471 - Pieter Stolwijk

Senecio vernalis (Oostelijk kruiskruid)

8 (24) km-hokken. Een onbestendige soort.

262-475 - Jo Schunselaar

Symphytum ibiricum (Kruipende smeerwortel)

Verwilderende tuinplant.

Beckum, Wolfkaterweg 246-470 - Pieter Stolwijk

Valerianella locusta (Veldsla)

10 (5) km-hokken. In Twente een onbestendig soort.

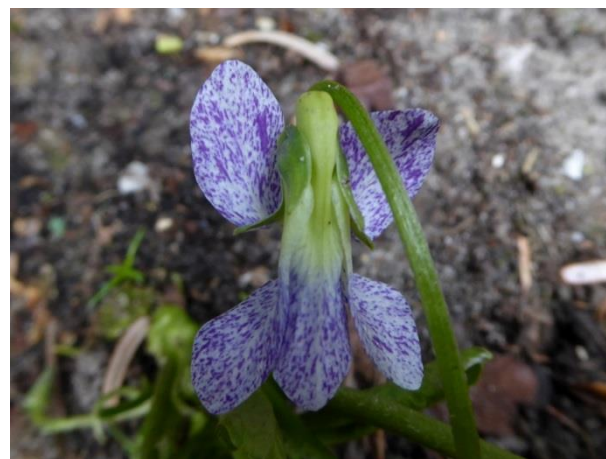
Mariaparochie, berm 246-488 - Pieter Stolwijk

Verbena officinalis (Ijzerhard)

8 (11) km-hokken. In wegberm.

Rijssen, Telgendijk 229-480 - Pieter Stolwijk

Viola sororia 'Freckles'

Op zo'n 20 plekken in Nederland verwilderd aangetroffen. Begraafplaats.

Wierden, Het Loo 237-486 - Corry Abbink

Literatuur

Stolwijk, P.F. 1993). Bergdravik (*Bromus erectus*) teruggevonden. [NIEUWSBRIEF FLORON - FWT 9.](#)

Excursieverslagen FWT-FLORON 2017

W. Boersma, P.F. Stolwijk & O.G. Zijlstra

Oele, 22 april 2017 (Pieter Stolwijk)

Om 10 uur verzamelden de volgende 9 deelnemers zich op de parkeerplaats aan de weg Hengelo-Haaksbergen: Wytze Boersma, Igor Mavridis, Harvey Pearson, Andries van Renssen, Jo Schunselaar, Pieter Stolwijk, René de Wilde, Otto Zijlstra, en als nieuwe deelnemer Helena Post.

Doel van de excursie was de voorjaarsflora van Oele opnieuw te bekijken.

Op het verzamelpunt demonstreerde Pieter een nieuw taxon uit de groep van *Poa pratensis* (Veldbeemdgras): *Poa humilis*. Of dit taxon erkend gaat worden als soort moet echter nog afgewacht worden. Vandaar liepen we richting de watermolen en dan verder naar het Oelerbos, waar we een uitgebreid rondje liepen om vervolgens terug te keren naar de auto's. Bij elkaar hebben we 9 à 10 kilometer afgelegd in vier verschillende km-hokken: 248-472 met 44 soorten, 248-473 met 168 soorten, 247-473 met 123 soorten, 247-474 met 51 soorten; een leuk resultaat voor zo'n vroege excursie.

Maar bovenal hebben we genoten van het intieme en zeer afwisselende landschap van Oele. De blikvangers waren natuurlijk de voorjaarsbloeiers *Ficaria verna* subsp. *verna* (Speenkruid), *Anemone nemorosa* (Bosanemoon), *Polygonatum multiflorum* (Gewone salomonszegel), *Oxalis acetosella* (Witte klaverzuring), *Alliaria petiolata* (Look-zonder-look), *Cardamine pratensis* (Pinksterbloem), *Caltha palustris* subsp. *palustris* (Gewone dotterbloem), *Viola riviniana* (Bleeksporig bosviooltje). Ook zagen we enkele exemplaren *Ulex europaeus* (Gaspeldoorn) in volle bloei, een gewone soort op het landgoed Twickel.

Meer bijzonder waren *Blechnum spicant* (Dubbelloof), *Luzula pilosa* (Ruige veldbies), *Lamiastrum galeobdolon* s.s. (Echte gele dovenetel), *Carex elongata* (Elzenzegge), *Mespilus germanicus* (Mispel) en *Crataegus laevigata* (Tweestijlige meidoorn).

Ook heeft Otto ons attent gemaakt op enige Paardenbloemen: *Taraxacum ancistrolobum*, *T. lamprophyllum* e.a.

René de Wilde bleek zich inmiddels ook op mossen te hebben geworpen. Helaas konden we die niet verder noteren, omdat we die soortgroep nog niet geïnstalleerd hadden op NOVA, de app voor waarnemingen.

Na de excursie kregen we van René bericht dat hij ook *Dryopteris affinis* (Geschubde mannetjesvaren) had gezien.

Nieuwebrug, 20 mei 2017 (Pieter Stolwijk)

Om 10 uur verzamelden de volgende 7 deelnemers zich op de parkeerplaats bij het wandelstartpunt Nieuwebrug: Ruud Kuipers, Igor Mavridis, Harvey Pearson, Helena Post, Pieter Stolwijk, René de Wilde, Otto Zijlstra.

Het gebied rond Nieuwebrug was nog nooit door de Floristische Werkgroep Twente bezocht; dus was een bezoek zeer gewenst.

Ter plekke werd besloten zowel de oevers van de Regge te bezoeken alsook de droge heideterreinen ten zuiden daarvan. Dat kon met een wandeling die bijna geheel in km-hok 225-500 lag, met een kort slingertje in km-hok 224-500.

Aan rivierbegeleidende flora konden we de volgende soorten noteren:

Pimpinella saxifraga (Kleine bevernel), *Ranunculus bulbosus* (Knolboterbloem), *Carduus crispus* (Kruldistel), *Rorippa austriaca* (Oostenrijkse kers), niet te verwarren met de eveneens aanwezige *Rorippa amphibia* (Gele waterkers), *Barbarea stricta* (Stijf barbarakruid).

Helaas werd *Dianthus deltoides* (Steenanjer) niet gezien, een soort die hier volgens gegevens van de provincie toch tamelijk veel te vinden is.

Op de droge heide zagen we onder andere: *Corynephorus canescens* (Buntgras), *Spergula morisonii* (Heidespurrie), *Teesdalia nudicaulis* (Klein tasjeskruid), *Galium saxatile* (Liggend walstro), *Danthonia decumbens* (Tandjesgras), *Aira praecox* (Vroege haver), *Jasione montana* (Zandblauwtje).

Overige minder algemene soorten:

Cerastium arvense (Akkerhoornbloem), *Scirpus sylvaticus* (Bosbies), *Polygonatum multiflorum* (Gewone salomonszegel), *Melampyrum pratense* (Hengel), *Typha angustifolia* (Kleine lisdodde) in 224-500, *Ajuga reptans* (Kruipend zenegroen), *Mycelis muralis* (Muursla), *Myrrhis odorata* (Roomse kervel), *Teucrium scorodonia* (Valse salie).

Tot slot demonstreerde Otto nog een aantal microspecies van Paardenbloem (*Taraxacum*): *T. quadrans*, *T. tortilobum*, *T. ancistrolobum*, *T. sellandii*.

In totaal werden 223 soorten genoteerd, een respectabel aantal.

De koffie en appelgebak (met en zonder slagroom) na afloop waren dan ook dik verdiend.

Domelaar, 17 juni 2017 (Otto Zijlstra)

Deelnemers: Ruud Kuipers, Igor Mavridis, Jan Meutstege, Andries van Renssen, Harry Schepers, René de Wilde, Otto Zijlstra

Doel van de excursie was het zuidelijke deel van zandafgraving de Domelaar, west van Markelo, gelegen in kilometerhok 227-483 (Groenlandsdijk) en 228-483 (Slagendijk). Bijkomend doel was het zoeken naar *Groenlandia densa* (Paarbladig fonteinkruid), ruim 25 jaar geleden gemeld van een sloot in 227-483.

René de Wilde, - hier goed bekend -, leidde ons vanaf de Slagendijk het terrein rond de zandafgraving in. Op de open, zandige delen troffen we onder meer *Vulpia myuros* (Langbaardgras), *Gnaphalium luteoalbum* (Bleekgele droogbloem) en *Juglans regia* (Okkernoot) aan. Langs de ruige oever zagen we een populatie van anderhalf meter hoge Zuring-planten, die door Otto enthousiast als de slechts twee keer eerder in Twente aangetroffen *Rumex salicifolius* (Wilgzuring) werd benoemd. Dankzij een kritische Andries van Renssen en Wytze Boersma, die enkele dagen later de groeiplaats bezocht moest dit worden herroepen: het bleek onmiskenbaar *Rumex palustris* (Moerazuring), overigens ook een leuke vondst.

Spectaculair echter was de vegetatie die we aantroffen op de grens met 227-483, in een natte, min of meer slikkige laagte van zo'n tien meter lang: meer dan honderd planten *Limosella aquatica* (Slijkgroen) - slechts bekend van enkele efemere groeiplaatsen bij Enschede -, duizenden bloei-stengels *Eleocharis acicularis* (Naaldwaterbies), tientallen bloeiende planten *Baldellia ranunculoides* subsp. *ranunculoides* (Stijve moerasweegbree) en hier en daar *Carex oederi* subsp. *oederi* (Dwergzegge). Deze niet eerder in Twente geziene combinatie van soorten kan vegetatiekundig gerekend worden tot het *Eleocharita acicularis-Limoselletum* (Slijkgroenassociatie), zeldzaam in het rivierengebied, daarbuiten uiterst zelden.

Baldellia ranunculoides subsp. *ranunculoides* (foto Otto Zijlstra)

Verder westwaarts hoopten we in de sloot waar destijds *Groenlandia densa* zou hebben gegroeid deze terug te vinden, wat helaas niet lukte. Wel werd *Potamogeton trichoides* (Haarfonteinkruid) en *Elodea canadensis* (Brede waterpest), - bij ons tegenwoordig een bijzonderheid -, gezien. Op het droge talud ernaast werd *Filago vulgaris* (Duits viltkruid) genoteerd en in het aangrenzende moerasje *Veronica scutellata* (Schildereprijs).

In totaal werden 125 taxa gestreept in 227-483 en 141 taxa in 228-483.

René nodigde ons hierna uit op zijn boerderij bij Elsen voor koffie en koek, die we ons daar goed lieten smaken, nadat we eerst zijn tuin met bijzondere planten hadden bewonderd. Aangesterkt liet hij ons vervolgens zijn aangekochte bosje zien, iets verderop gelegen. Hier toonde hij een ons niet bekende groeiplaats van zestien exemplaren *Gymnocarpium dryopteris* (Gebogen driehoeksvaren), en zagen we *Blechnum spicant* (Dubbelloof) en *Carex panicea* (Blauwe zegge). Met een boog terug naar de boerderij liet hij ons tenslotte *Viola canina* (Hondsviooltje) zien, groeiend langs een perceelrand.

In dit hok 235-475 streepten we totaal 53 taxa.

De Doorbraak, 15 juli 2017 (Wytze Boersma)

Deelnemers: Wytze Boersma, Igor Mavridis, Harvey Pearson, Helena Post, Andries van Renssen, Harry Scheper, Pieter Stolwijk, Ben van Venen, René de Wilde .

De excursie van de FWT voerde ons naar De Doorbraak tussen Bornerbroek en zijtak Twentekanaal, km hok 240 – 481. Dit gedeelte van de De Doorbraak is het laatste stuk dat vorig jaar gereed is gekomen. De Doorbraak is een nieuw gegraven beek van 13 km lang, die de Almelse Loolee en de Azelerbeek verbindt met de Eksosche Aa en de Regge.

In eerste plaats is de beek bedoeld om toekomstige wateroverlast van Almelo te voorkomen. Het tweede aspect is een ecologische verbinding tussen Twente en Salland. Hierdoor heeft de beek een breed profiel van +/- 70 meter gekregen terwijl de beek zelf ongeveer 10 meter breed is. Bij hevige regenbuien heeft de beek voldoende capaciteit om het water af te voeren. Door deze constructie ontstaan er plas/dras oevers die een bijzondere vegetatie kunnen hebben. In het verleden zijn al andere delen van De Doorbraak onderzocht wat al bijzondere soorten heeft opgeleverd. Hoe het deze keer zou zijn moesten we maar afwachten.

Voordat we met het strepen konden beginnen moesten we over een hek klimmen met een bordje "Niet betreden". Ach dachten we, "deze bordjes hebben we wel vaker gezien". Maar aan het eind werden we aangesproken dat het toch niet de bedoeling was omdat het een verstoring van de paarden zou kunnen geven. Gelukkig hadden we alle soorten al gestreept.

In het begin kwamen we de huis-, tuin- en keukensoorten tegen. *Poa annua* (Straatgras), *Taraxacum officinale* s.l. (Paardenbloem), *Plantago major* subsp. *major* (Grote weegbree), *P. major* subsp. *intermedia* (Getande weegbree). Bij *Myosotis laxa* subsp. *cespitosa* (Moerasvergeet-mijn-nietje) en *M. scorpioides* subsp. *scorpioides* (Zompvergeet-mijn-nietje) werd wat langer stil gestaan om de kenmerken uit te leggen. Dit gebeurde ook met *Crepis capillaris* (Klein streepzaad). Even later vonden we *Eleocharis acicularis* (Naaldwaterbies), *Lythrum portula* (Waterpostelein) en *Crassula helmsii* (Watercrassula). Deze laatste is wel leuk maar ook weer niet. Het is een invasieve exoot die in korte tijd hele oppervlakten kan bezetten.

Ook bijzonder was dat we 5 hypericum-soorten vonden, *Hypericum perforatum* (Sint-Janskruid), *H. maculatum* subsp. *obtusiusculum* (Kantig hertshooi), *H. tetrapterum* (Gevleugeld hertshooi), *H. humifusum* (Liggend hertshooi) en *H. elodes* (Moerashertshooi). Even hebben we gedacht dat we te doen hadden met *H. x desetangsii*, de kruising tussen Sint-Janskruid en Kantig hertshooi. Helaas waren de kenmerken niet overtuigend.

Wel vonden we vermoedelijk een kruising tussen *Juncus effusus* (Pitrus) en *J. conglomeratus* (Biezenknoppen): *J. x kern-reichgeltii*. De stengel heeft bovenaan de groeven van Biezenknoppen en is zo glad als Pitrus. Voor de zekerheid moet deze soort nog gevalideerd worden.

Hierna hebben we het bosje dat in het hok lag nog even bekeken. Daar vonden we naast *Sambucus nigra* (Gewone vlier) ook *S. racemosa* (Trosvlier). Maar ook *Polygonatum multiflorum* (Gewone salomonszegel), *Carex pilulifera* (Pilzegge), *Veronica beccabunga* (Beekpunge) en *Urtica urens* (Kleine brandnetel). Deze laatste kom je niet meer zo vaak tegen.

Tot slot nog een stukje langs het kanaal waar we *Sonchus palustris* (Moerasmelkdistel), *Rhinanthus angustifolius* (Grote ratelaar) en *Scutellaria galericulata* (Blauw glidkruid) vonden.

Al met al een mooie excursie, veel soorten gezien, totaal 224 onder goede omstandigheden, wolkenvelden, zon en een heel klein beetje regen.

Eksosche Aa, 2 september 2017 (Wytze Boersma)

Om 10 uur verzamelden de volgende 8 deelnemers zich op de parkeerplaats bij de Ypelo school: Wytze Boersma, Igor Mavridis, Jan Meutstege, Harvey Pearson, Helena Post, Andries van Renssen, Harry Scheper, Ben van Venen.

Doel van de excursie was om de natuurontwikkeling langs de Eksosche Aa tussen Ypelo en Rectum opnieuw te bekijken.

Voor deze laatste excursie van 2017 was km hok 236-483 uitgekozen. De laatste inventarisatie was in 2002 met ongeveer 180 soorten. In 2005 heeft Piet Bremer (provincie Overijssel) nog een bezoek gebracht aan dit gebied. Hij vond toen een aantal bijzondere soorten zoals: *Apium inundatum* (Ondergedoken moerasscherm), *Eleogiton fluitans* (Vlottende bies), *Stratiotes aloides* (Krabben-scheer) en *Succisa pratensis* (Blauwe knoop). Nadien is een groot deel van het km-hok op de schop gegaan voor de aanleg van een (drink)waterbuffer gebied (plan Dakhorst). De werkzaamheden zijn in 2014 afgerond. De doelen van dit project zijn tweeledig: (1) een drinkwaterbuffer voor het nieuwe drinkwatergebied Rectum-Ypelo en (2) een retentiegebied voor het geval van hevige neerslag. Het project is in opdracht van VITENS uitgevoerd.

Het km-hok kan grofweg ingedeeld worden in de volgende biotopen: 1e de oever en het zandpad langs de Eksosche Aa; 2e een nieuw gegraven poel langs het fietspad; 3e het grachtenstelsel van de voormalige havezate; 4e het zandpad langs met houtwallen; 5e de bouwlanden en graslanden. In het eerste gebied vonden we de "normale" soorten zoals *Plantago lanceolata* (Smalle weegbree), *Hypochaeris radicata* (Biggenkruid) en *Crepis capillaris* (Klein streepzaad) en langs de oever van Eksosche Aa *Stachys palustris* (Moerasandoorn), *Typha latifolia* (Grote lisdodde), *Glyceria maxima* (Liesgras) en *Carex acuta* (Scherpe zegge). Bij de gegraven poel stond op de oever o.a. *Pulicaria dysenterica* (Heelblaadjes), *Isolepis setacea* (Borstelbies), *Juncus acutiflorus* (Veldrus) en *J. articulatus* (Zomprus) en in het water *Eleocharis palustris* (Gewone waterbies), *Nymphoides peltata* (Watergentiaan) en *Ranunculus aquatilis* (Fijne waterranonkel).

Bij de poel hebben we ook even geluncht. Een deel van de deelnemers is vanwege andere verplichtingen naar huis gegaan.

Hierna zijn we op zoek gegaan naar de soorten die Piet Bremer in 2005 had gevonden. De locatie lag tussen weidepercelen. Om daar te komen moesten we over het erf van de boerderij. Even aangevraagd en toestemming gevraagd. De eigenaar had geen bezwaar. Gelijktijdig kregen we nog historische informatie. Het bleek dat daar een havezate had gestaan waarvan de grachten zijn overgebleven. Van de soorten van Piet vonden we alleen *Apium inundatum* (Ondergedoken waterscherm) terug. De soort had zich wat verplaatst en heeft zich behoorlijk uitgebreid over een lengte van zo'n 20 meter. Ook vonden we *Potamogeton natans* (Drijvend fonteinkruid) en *P. trichoides* (Haarfonteinkruid) en *Oenanthe aquatica* (Watertorkruid).

Tenslotte langs de onverharde weg met houtwallen en langs een maisakker en grasland terug naar de parkeerplaats. Onderweg vonden we *Lonicera periclymenum* (Wilde kamperfoelie), *Sorbus aucuparia* (Lijsterbes), *Mycelis muralis* (Muursla) en *Ribes rubrum* (Aalbes).

Tot slot: Tijdens de excursie vonden we verschillende bastaarden (hybriden) zoals *Festulolium x loliaceum* (Trosraaigras) = *Festuca pratensis* (Beemdlangbloem) x *Lolium perenne* (Engels raaigras) op zandpad langs de Aa, *Viola x contempta* = *Viola arvensis* (Akkerviooltje) x *Viola tricolor* (Driekleurig viooltje) langs de rand van de maisakker en *Rorippa x armoracioides* (Valse akkerkers) = *Rorippa austriaca* (Oostenrijkse kers) x *Rorippa sylvestris* (Akkerkers) langs het fietspad.

Een mooie excursie met goed weer, zonnig en wolkenvelden. Totaal 245 soorten genoteerd.

Jaarverslag FWT-FLORON 2017

P.F. Stolwijk

Waarnemingen 2017

Er zijn ruim 17.500 waarnemingen ingevoerd. Soms is daarvoor nog het Excel-formulier gebruikt dat echter in onbruik begint te raken. De meeste waarnemingen zijn met de app NOVA aan de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF) doorgegeven, met een kopie naar de FWT. Een niet onbelangrijk aantal waarnemingen echter gaat rechtstreeks naar Verspreidingsatlas.nl (NOVA) of naar Waarneming.nl. (via de app ObsMap), en bereikt de FWT slechts in beperkte mate. Deze waarnemingen zijn niet inbegrepen in genoemd totaal.

In 281 km-hokken zijn gegevens verzameld. Het hoogste totaal werd bereikt in 261-482 (Tankenberg); 438 soorten waarvan 330 nieuw sinds 2005.

Het Nieuwe Strepen - Trefkansonderzoek

Dit project blijkt waarnemers sterk te stimuleren om een km-hok grondig te onderzoeken. Zie de hoge aantallen in de kolom 2017.

HET NIEUWE STREPEN - TREFKANSONDERZOEK (dc 7) 2017

CEL				AANTAL TAXA		VOORTGANG		
AX	AY	KMHOK	GEBIED	1977-2016	2017	WAARNEMER 1	WAARNEMER 2	STATUS
229	497	281235	Den Ham, Rohorst	210	210	Pieter Stolwijk		1
229	498	224353	Den Ham, Leertendijk	11				
230	498	282412	Den Ham, Broekmaten	7				
231	499	224434	Maatdijk	1				
234	483	284325	't Laandmansweike	142	262	Pieter Stolwijk	Jan Meutstege	2
234	504	225315	Diffelen	147	248	Wytze Boersma & Andries van Renssen	Adrie van Heerden	2
234	507	224335	Oldemeijer	188				
239	479	285415	Enterbroek	69	272	Jan Meutstege	Wytze Boersma & Andries van Renssen	2
241	485	283552	Almelo, Rohof	124				
241	491	282542	Ooster Weilanden	208				
242	490	282553	Nieuw Engelenburg	7	132			
244	481	284545	Tusveld, Joostinksdijk	185	195	Pieter Stolwijk		1
245	489	283611	Harbrinkhoek	3				
245	490	282651	Voshaar	1	150	Pieter Stolwijk		1
246	488	283622	Hofmaatsweg	2	203	Pieter Stolwijk		1
247	487	283633	Albergen, Zuidesweg	8	176	Pieter Stolwijk		1
261	490	292152	Kienhuis	217	193	Frank Klinge	Pieter Stolwijk	2
264	476	295145	Losser, Voswinkel	165	292	Wytze Boersma & Andries van Renssen		1

Excursies 2017

Er zijn vijf gezamenlijke excursies gehouden, met gemiddeld 9 deelnemers en gemiddeld 225 waarnemingen per excursie.

Waarnemers 2017

C.G. Abbink-Meijerink, Vriezenveen
J.W. Bielen, Oldenzaal
W. Boersma, Delden
E.M. Dijkhuis, Meppel
I. Mavridis, Dulder
A.J.H. Meutstege, Diepenheim

A.C. van Renssen, Oldenzaal
J.A.M. Schunselaar, Delft
P.F. Stolwijk, Enschede
R. de Wilde, Markelo
O.G. Zijlstra, Enschede

Excursieprogramma FWT-FLORON 2018

za. 14 april 10.00-13.00	243-461 en 244-461 Lankheet	voorjaarsflora	P begin Lankheterweg	243,7-461,4
za. 26 mei 10.00-13.00	243-477 Dassehaar	gevarieerd landschap	Almelosestraat, parallelweg bij de Eschweg	243,3-477,3
za. 16 juni 10.00-13.00	228-515 Noord Stegeren	Reest	splitsing Reestweg - Het Bergje	229,1-515,1
za. 14 juli 10.00-13.00	229-483 Zunsche Heide	natuurontwikkeling	kruispunt Smalendijk - Beldmansweg	229,9-483,6
za. 8 september 10.00-13.00	237-476 Klaaserve	onbekend terrein	splitsing Breddedijk - Kolhoopsdijk	237,3-476,1

De excursies beginnen om 10.00 uur op het verzamelpunt en lopen tot het begin van de middag. Vaak is er na de lunchpauze nog een vervolg voor de doorzetters.

Tijdens de excursies worden er km-hokken geïnventariseerd voor het Algemeen FLORON-project - [Het Nieuwe Strepen](#) of voor een van de andere FLORON-projecten. De waargenomen plantensoorten worden met behulp van de smartphone-app [NOVA](#) nauwkeurig vastgelegd en vervolgens naar [FLORON](#) en de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF) - [Verspreidingsatlas](#) doorgestuurd.

De excursies zijn een goede gelegenheid om de veldkennis te vergroten en ervaringen uit te wisselen. Een grote plantenkennis wordt niet geëist, maar wel de bereidheid om zelfstandig een flora te (leren) hanteren.

Aanmelding is niet nodig.
